

Vasaparkens nya kläder

En studie av ett förnyelseprojekt i förhållande till
platsens historia

Sara Brundin

**Kandidatarbete vid institutionen för stad och land
Sveriges lantbruksuniversitet Uppsala
Landskapsarkitekturprogrammet 2011**

Omslagsfotografier: Den nya parkleken och gräsplanen i Vasaparken. April och maj 2011.

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, Fakulteten för naturresurser och lantbruksvetenskap

Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur

EX0529 Kandidatarbete i landskapsarkitektur, 2011, 15 hp på landskapsarkitektprogrammet, Uppsala

© Sara Brundin

Titel: Vasaparkens nya kläder: En studie av ett förnyelseprojekt i förhållande till platsens historia

Engelsk titel: The Vasa Park's New Clothes: A Study of a Renewal Project in Relation to the History of the Place

Nyckelord: Vasaparken, fri förnyelse, förnyelseprojekt, parkhistoria, stadspark

Handledare: Viveka Hoff, SLU, institutionen för stad och land

Examinator: Anna Tandre, SLU, institutionen för stad och land

Online publication of this work: <http://epsilon.slu.se/>

2011-08-09
Sara Brundin

Sammandrag

2007 vann projektet med förnyelsen av Vasaparken i Stockholm Sienapriset. I de ansvariga arkitekternas beskrivningar av projektet gick det att utläsa en vilja att uppdatera parken men inom dess historiska ram. Då projektet innebar en förnyelse och inte en restaurering av parken ansåg jag det vore intressant att studera hur arkitekterna gått tillväga med detta arbete. Uppsatsen syftar därför till att undersöka på vilket sätt den senaste förnyelsen har förhållit sig till Vasaparkens historia. Med litteraturstudier om bland annat parkens historia, dess program för förnyelsen och artiklar om projektet, samt platsbesök närmade jag mig frågan. Utifrån det insamlade materialet försökte jag sedan tolka hur arkitekternas valt att förhålla sig till Vasaparkens historia. Tankarna om barnens behov av lek och idrott formade Vasaparkens utseende redan från början. Dessa tankar kom att utvecklas allt mer under 1900-talet och fick vid den senaste förnyelsen ytterligare utvecklas. Samtidigt innebar förnyelsen en grov förenkling av andra funktioner i parken och fokus låg på att anpassa parken till dagens behov snarare än att bevara dess historiska utformning. Jag uppfattade att arkitekternas förhållningssätt hade många likheter med Sven-Ingvar Anderssons restaureringsprincip *fri förnyelse*, att återskapa stämningen och upplevelsen av en plats, och inte dess ursprungliga form.

Abstract

In 2007 the project with the renewal of the Vasa Park in Stockholm won the Siena Prize. The architects responsible for the project described how they aimed for upgrading the park within its historical framework. Since the project was a renewal and not a restoration of the park, I thought it would be interesting to study how the architects proceeded with this work. The aim of this essay has therefore been to examine how the last renewal of the Vasa Park has chosen to approach the history of the place. To understand the historical development of the park and how the renewal project was carried out, I started with a literature survey consisting of books, the program of the renewal and articles about the project. This was followed by site visits to get a sense of the place. Based on the collected information, I tried to interpret how the architects related to the history of the Vasa Park. The great importance of children's games and sports received increased attention during the period when the park was built. These thoughts were reflected in the very first design of the park and were developed even more during the 1900's. During the last renewal these features have become more distinctive while others have gone lost. The focus of the renewal was to adapt the park to current needs rather than preserve its historical design. This was an attitude I perceived had many similarities with Sven-Ingvar Andersson's restoration principle of *free renewal*, which purpose is to recreate the atmosphere and experience of the place, rather than its original shape.

Introduktion

Parkerna utgör ett naturligt inslag i staden och de kan upplevas som så självklara att vi inte reflekterar över deras föränderlighet eller historia. Vi fyller parkerna med nutidens aktiviteter, oavsett om vi bara cyklar igenom dem eller är där för en dagsutflykt och funderar kanske inte över hur de speglar samhället så som det en gång varit.

Men parkernas historia påverkar hur de ser ut idag och att förstå *platsens själ*, dess förutsättningar och egenskaper, har sedan länge kommit att bli en gemensam grundsats i landskapsarkitekters arbeten (Thompson 1999, s. 45, 53).

När det kommer till frågan hur man kan bevara, vårda och förhålla sig till kulturhistoriska miljöer och kulturarv finns skydd och riktlinjer i form av bland annat Kulturminneslagen och Florensdeklarationen (Nyström Kronberg 1996a). Det finns dessutom mycket litteratur, både svensk och internationell, kring olika tillvägagångssätt i arbetet med historiska miljöer och parker. Men då det gäller kunskap om vilka miljöer som faktiskt är kulturhistoriskt värdefulla finns det idag dessvärre sämre underlag.

Stockholms parkprogram fastslår att värdefulla kulturmiljöer i Stockholm är dåligt undersökta och beskrivna (Stockholms stad 2006) och vid Stockholms stadsmuseum pågår i skrivande stund en pilotstudie för att utarbeta en värderingsmetod av grönområdets kulturhistoriska värden.¹ Bakgrunden till pilotstudien är att det saknas kunskapsunderlag för att kunna bedöma och förhålla sig till parkers och grönområdets kulturhistoriska värden (Johansson 2011).

Samtidigt är de kulturhistoriska värdena bara några av många aspekter som landskapsarkitekter måste ta hänsyn till när de får i uppdrag att förnya en plats. Sociala, ekonomiska och ekologiska värden spelar även in och beroende av plats och situation värderas och prioriteras utemiljöer olika när det kommer till frågan om att bevara deras kulturhistoria.

Då det redan finns mycket skrivet om metoder och principer kring bevarandet av historiska parker och arbetet med kulturmiljövård valde jag att i den här uppsatsen istället studera hur ett projekt, vars syfte i första hand var att förnya platsen och anpassa den till dagens användning och behov, har förhållit sig till platsens historia.

Platsen jag valde att studera är Vasaparken i Stockholm som anlades för över hundra år sedan. I början av 2000-talet gjordes en stor förnyelse av parken, ett projekt som de inblandade landskapsarkitekterna några år senare vann pris för. I både juryns motivering och landskapsarkitekternas beskrivning av projektet tyckte jag mig kunna utläsa en strävan efter att förnya parken och förbättra det som idag upplevs vara daterat men att förnyelsen ändå skulle göras med hänsyn till platsens historia. Det här väckte min nyfikenhet och jag bestämde mig för att undersöka hur de som arbetat med projektet valt att förhålla sig till Vasaparkens historia.

¹ Klara Johansson, antikvarie, Stockholms stadsmuseum, Kulturmiljöenheten, telefonsamtal 2011-05-17.

Syfte

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur landskapsarkitekterna bakom projektet med den senaste förnyelsen av Vasaparken i Stockholm har förhållit sig till platsens tidigare utformning och historia.

- Vilka tankar har legat bakom utformningen av Vasaparken under årens gång och hur kom de till uttryck?
- Vad gjordes vid den senaste förnyelsen av Vasaparken?

Avgränsningar

Den geografiska avgränsningen är Vasaparken i Stockholm och tidsmässigt sträcker den sig från förra sekelskiftet fram till idag. Tematiskt avgränsar sig uppsatsen till parkens framväxt genom åren, samt till programmet för dess förnyelse i början av 2000-talet.

Uppsatsen har inte som mål att utvärdera de kulturhistoriska, sociala, ekologiska eller ekonomiska värdena som Vasaparken har utan fokuserar på hur den senaste förnyelsen förhållit sig till dess historiska utformning. Uppsatsen syftar inte heller till att definiera vilka kulturhistoriska värden som finns i parken.

Begreppsdefinitioner

Riksantikvarieämbetet (RAÄ) har utarbetat förslag på definitioner kring termer som rör åtgärder och vård av historiska parker för att reda ut oklarheter av deras innebörd. Dessa begrepp är *konservering*, *underhåll*, *restaurering*, *rekonstruktion* och *ny- eller omgestaltning* (Nyström Kronberg 1996b).

Då min uppsats inte behandlar de olika tillvägagångssätten på djupet utan istället fokuserar på ett förnyelseprojekt har jag valt att i uppsatsen använda mig av begreppet *förnyelse* istället för RAÄ:s begrepp *ny- eller omgestaltning*. Förnyelse innebär istället en förändring i form av överlagring eller omdaning av parkens utformning eller innehåll. För att förenkla ytterligare används även *restaurering* som ett samlingsbegrepp för olika slags bevarandeåtgärder.

Bakgrund

Vasaparken är en stadsdelspark i Vasastan, Norrmalm. Den är 5,4 hektar stor och en av Stockholms mest välbesökta innerstadsparker (Stockholms stad 2007). Vasaparken ligger centralt med närhet till busshållplatser, tunnelbanestationerna S:t Eriksplan och Odenplan samt Karlbergs pendeltågsstation. I väst avgränsas Vasaparken av Torsgatan, i norr av Odengatan, i öst av Dalagatan och i söder av bland annat lägenheter och sjukhus i Sabbatsbergsområdet (Bild 1 & 2). Vasaparken började anläggas 1897 (Nolin 1999, s. 227) och har sedan dess genomgått en hel del förändringar, dels under 1900-talets gång och dels mer nyligen i början av 2000-talet.

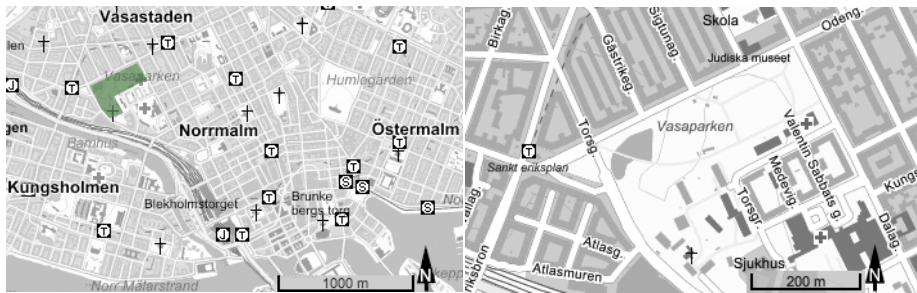

Bild 1 & 2. Vasaparkens läge i Stockholm. Underlagskartor från Eniro.se (2011).

Vasaparken och Sienapriset

2002 gav Stockholms stad, med Bodil Hammarberg som projektledare, Grontmij landskapsarkitekter (dåvarande Carl Bro landskapsarkitekter) i uppgift att förnya Vasaparken. Omdaning av parken skedde i tre etapper (Grontmij landskapsarkitekter u.å.) och 2007 tilldelades projektet och dess landskapsarkitekter Sienapriset, en utmärkelse vilken delas ut av intresseorganisationen Sveriges Arkitekter för att främja god utemiljö (Gunne 2007b).

I juryns motivering av priset går bland annat att läsa: ”Projektets kvalitet ligger i hur det förra sekelskiftets stadspark blivit uppgraderad” och ”Övergångarna mellan funktionerna är elegant utformade med fint detaljarbete och varsamt men bestämt infogade i det gamla” (Gunne 2007b).

När Sofia Nylén (handläggare etapp 2) och Anders Falk (ansvarig etapp 1 och 3) intervjuas i *Arkitekten* (Gunne 2007b), efter att projektet tilldelats Sienapriset, beskriver de bland annat hur parken alltid fungerat som Vasastadens vardagsrum och att de ville ”addera något nytt som sitter bra i den gamla ramen”. De berättar även att projektet inte bara var en ”antikvarisk upprustning utan snarare en omdaning och förnyelse av parken” och att en av de stora utmaningarna varit att bevara *platsens själ*.

Vasaparken och Stockholms parkprogram

Stockholms parkprogram är kommunens handlingsprogram för utvecklingen och skötseln av stadens park- och naturmarker. Med övergripande mål och strategier drar programmet upp riktlinjer för bevarandet och utvecklingen av park- och naturmarkers värden, karaktärer, innehåll och förutsättningar. Programmets tre övergripande mål är god park- och naturtillgång, hållbar park- och naturmiljö samt rik park- och landskapskultur. Syftet med det sistnämnda målet är att ”främja kulturhistoria och estetik genom en mångfald av projekt, vilka förankras i platsen och historien” (Stockholms stad 2006).

Vidare fastslår programmet betydelsen av park- och naturmarkernas olika värden och förutsättningar och hur dessa bör prioriteras. I täta stadsmiljöer bör sociala värden prioriteras, kulturhistoriska och estetiska värden ges prioritet i värdefulla kulturmiljöer medan ekologiska värden prioriteras i natur- och friluftsområden. Skulle prioriteringskonflikter uppstå får inte höga kulturhistoriska värden försummas och

generellt eftersträvas värdetäthet, vilket innebär flera värden i samma miljö (Stockholms stad 2006).

I programmet ges även riktlinjer för hur gestaltning av parkerna ska förhålla sig till deras olika karaktärer. Karaktären beskriver parkens utformning som helhet. Indelningen av karaktären bygger på ”graden av påverkan från gestaltning, anläggning och kultur.” Här fastslås även att tidskaraktärerna i parken är av stor betydelse då parker alltid innehåller ett eller flera *tidslager*, vilka talar om hur de olika tidernas idéer och kultur förhållit sig till ”naturen”. Parkprogrammet tar även upp hur *platsens själ* bör lyftas fram och utvecklas vid upprustning eller förnyelse (Stockholms stad 2006).

Vasaparken har flera olika karaktärer. Stockholms stads parkprogram karaktäriserar Vasaparken som stadspark och aktivitetspark. Det innebär att parken, oavsett om den är modern eller historisk, är helt kulturformad utan spår av naturlig topografi eller vegetation samt att den är utformad för intensiv användning (Stockholms stad 2006). Denna karaktärisering anser jag stämmer väl in på Vasaparkens östra del. Vidare karaktäriserar parkprogrammet (Stockholms stad 2006) Vasaparkens västra del som bergspark, vilket bland annat kännetecknas av halvöppen kuperad mark med lövträd, där berghällar bryter fram. Enligt programmet bär Vasaparken spår av tidskaraktärer från 1910-tal, 1940-tal och 2000-tal och listas som värdefull kulturmiljö men är inte klassad som riksintresse för kulturminnesvärden. I parken finns dessutom olika fornlämningar (Stockholms stad 2006).

Samtidigt innehar Vasaparken många sociala värden som exempelvis grön oas, folkliv, ro, parklek, skridsko, evenemang, picknick och bollspel och besöksstrycket i parken är mycket högt (Stockholms stad 2007).

Vasaparken som studieobjekt

Oavsett vad man anser om den senaste förnyelsen av Vasaparken så är platsen intressant att studera. Dels eftersom projektet med förnyelsen mottog Sienapriset och därmed kan anses utgöra ett bra exempel på landskapsarkitektur och dels för att Vasaparken enligt parkprogrammet innehåller både kulturhistoriskt intressanta tidskaraktärer och många sociala värden. Eftersom Stockholms parkprogram fastslår att de sociala värdena och människors vardagsliv bör prioriteras i en tät stadsdel som Vasastan, anser jag att det är extra intressant att studera hur man vid en förnyelse av Vasaparken valt att förhålla sig till dess historia.

Metod

För att få insikt i Vasaparkens historia genomförde jag litteraturstudier och platsbesök. Jag valde litteratur som skulle ge mig inblick i dels sammanhangen ur vilka Vasaparken växt fram, och dels litteratur vilken gav mer detaljerade beskrivningar av Vasaparkens framväxt under 1900-talet. I den här delen av arbetet använde jag mig av Catharina

Nolins avhandling *Till stadsbornas nytta och förlustande* (1999), *Stockholms parker: innerstaden* (1986) av Bengt Asker samt Thorbjörn Anderssons *Utanför staden* (2000), som huvudlitteratur.

Platsbesöken gjorde jag även för att skapa mig en egen uppfattning om hur Vasaparken ser ut och används idag efter förnyelsen. Jag besökte parken dagtid vid olika tidpunkter, från förmiddag till eftermiddag, under soliga dagar i april och maj 2011. För att få förståelse för den senaste omdaning av parken studerade jag även Grontmij landskapsarkitekters programförslag (Carl Bro landskapsarkitekter 2003) och projektbeskrivning (Grontmij landskapsarkitekter u.å.) samt artiklar i *Arkitekten* där intervjuer gjorts med de ansvariga arkitekterna. Tidskrifterna *Utblick Landskap*, *Lustgården* och *Kulturmiljövård* gav bra insyn i diskussionerna och teorierna för olika förhållningssätt kring bevarandet av historiska anläggningar.

Som redan nämnts i introduktionen är beskrivningar av de kulturhistoriska värdena i många av Stockholms grönområden bristfälliga, men Stockholms parkprogram (Stockholms stad 2006) och Norrmalms parkplan (Stockholms stad 2007) gav en viss inblick i vad Stockholms stad ansåg var kulturhistoriskt intressant i Vasaparken. De gav också en övergripande bild av Vasaparkens betydelse för staden och människorna idag.

Resultat

Resultatet är uppdelat efter mina två frågeställningar och syftet. Litteraturundersökningen utgör den första delen och tar sin början i mitten av 1800-talet. Därefter delas den upp efter de olika tidskaraktärerna 1910-, 1940- samt 2000-tal, vilka presenteras i Stockholms parkprogram och representeras i Vasaparken. För att skapa en ökad läsförståelse valde jag att inte ge indelningen av de olika tidskaraktärerna exakta gränser utan dessa kan sträcka sig både ett par årtionden bakåt och framåt i tiden. Detta också för att ge en kronologisk och grov tidsuppfattning samt förståelse av de tankegångar som präglat Vasaparkens framväxt och utformning fram till och med dess omdaning i början av 2000-talet.

I den andra delen av resultatet har jag, utifrån den litteratur jag läst och de platsbesök jag gjort, tolkat och analyserat hur jag uppfattar att man vid den senaste förnyelsen av Vasaparken har förhållit sig till platsens historia.

Tankar som har legat bakom utformningen av Vasaparken och hur de kommer till uttryck

I takt med industrialismens framfart i Sverige under 1800-talet ökade städernas invånarantal kraftigt, vilket fick trångboddhet och bostadsnöd som följd (Asker 1986, s. 9). De sanitära villkoren i Stockholm var dåliga och barnadödligheten mycket hög (Nolin 1999, s. 211).

Med inspiration från större städer i Europa, tog diskussioner om hälsoförhållanden i staden fart, där nyttan av stadsparker fördes fram (Asker 1986, s. 9). 1866 presenterades Lindhagenplanen, en nyskapande principplan för hur Stockholm skulle byggas ut i framtiden. Lindhagenplanen drog även upp riktlinjer för var i staden nya parker skulle anläggas och lyfte där fram de för Stockholm så karaktäristiska bergshöjderna (Asker 1986, s. 10). Nolin (1999, s. 212, 214) beskriver hur den bärande idén i förslaget var att stadens invånare skulle få tillgång till "landtlig naturs välgörande inverkan" och eftersom huvudstadens bergshöjder var svåra att bygga bostäder på föreslogs dessa platser avsättas för anläggning av parker. Vidare förklarar Nolin hur parkerna skulle fördelas jämnt över malmarna och förutom att höjderna erbjöd fina utsikter ansågs även luften vara bättre där.

Runt 1880 godkändes stadsplaneförslaget och då påbörjades arbetet med den nya generationen av parker. Alfred Medin, som tillträdde som Stockholms första stadsträdgårdsmästare 1869, fick ansvaret att utforma de nya bergsparkerna. Från 1880 växte stora parker som Vitabergsparken, Vanadislunden och Vasaparken fram på höjderna i huvudstaden (Nolin 1999, s. 214).

Bergsparkernas form och vegetation

Lindhagenplanen framhöll även hur topografin skulle göra de nya parkerna mer "naturlika" till skillnad från den "konstmässighet" som tidigare parker anlagda på plan mark uppvisade (Nolin 1999, s. 212). Nolin påpekar vidare att stadsplaneförslaget inte talade för en specifik utformning av parkerna utan snarare gav uttryck åt en ny inställning till parkernas utförande och att dessa tankar passade in både i den rådande hälsodebatten och trädgårdsteoretiska diskussionen.

De äldre innerstadsparkerna innehöll prydliga och välordnade miljöer med exotiskt växtmaterial. Nolin (1999, s. 228, 315) förklarar hur dessa helst skulle uppfattas som konst och tydligt särskilja sig från omkringliggande naturlandskap. Här fick inte gräset beträdas utan besökarna fick enbart röra sig på de befintliga gångvägarna.

Mot 1800-talets slut kom istället den engelska parkstilen att bli förebild för det rådande

Bild 3. Vasaparkens västra del med gräsbeklädda kullar och berg i dagen. Maj 2011.

trädgårdsidealet. Eftersom parkytorna i staden var starkt begränsade yttrade sig de nya influenserna genom anläggandet av slingrande promenadvägar och bulliga gräsmattor i en lummig miljö (Asker 1986, s. 11).

Nolin (1999, s. 228) beskriver hur även växtmaterialet nu skulle

vara inhemskt och att blomsterrabatter i dessa nya parker var sällsynta. Vidare påpekar Nolin att den naturliga karaktären som eftersträvades vid anläggningen av parkerna däremot inte innebar att man utgick från platsens befintliga mark och vegetation. Istället användes sopor som fyllnadsmassa och mängder av matjord för plantering och sådd, så de kala bergshöjderna kunde förvandlas till gröna och lummiga oaser.

Asker (1986, s. 87) beskriver hur det i parkerna anlagda kring sekelskiftet var vanligt att placera ut grupper av barrträd mellan större samlingar av lövträd. Även i Vasaparken gjordes sådana inslag och Asker beskriver vidare hur trädens olika färger och former skapade en effektfull variation i vegetationen men att det idag inte finns några spår kvar av dessa arrangemang.

1910-tal

Vasaparken var sist ut att anläggas av de större parkerna och ingick egentligen inte i Lindhagenplanen. Det berodde på att marken som parken skulle komma att uppföras på delvis utgjorts av Bergianska trädgården innan Vetenskapsakademien 1884 sålde den till Stockholms stad som flyttade ut trädgården till Frescati (Nolin 1999, s. 227). I Vasaparkens västra del finns en 200 år gammal kandelaberlind kvar från trädgården (Gunne 2007b) och i Norrmalms parkplan (2007) omnämns den som ett särskilt värdefullt kulturträd.

1892 beskrev Alfred Medin i ett betänkande hur enkelt området skulle kunna göras om till en park, vilket skulle vara ett välbehövligt inslag för stadsdelen (Nolin 1999, s. 227). Men till skillnad från de andra nya parkerna var Vasaparken inte i första hand en promenadpark. I sitt förslag tog Medin upp områdets många fördelar för en anläggning av lek- och idrottsplatser. Hans avsikter var att parken skulle kunna användas året om och inneha jämna planer för lek- och idrott samt källbackar och skridskobanor (Nolin 1999, s. 292, 293). Det krävdes dock påtryckningar från lärar- och idrottsorganisationer innan Stockholms stad gick med på att anlägga Vasaparken, ett arbete som tog fart hösten 1897 (Nolin 1999, s. 227).

Barnen får ta plats

Nolin förklarar hur de offentliga parkerna fram till 1800-talets mitt erbjöd främst aktiviteter för vuxna och att möjligheter för barnlek knappt existerade och begränsades ytterligare av att gräsytorna inte fick beträdas. Under 1800-talets senare hälft började barnens lek och utveckling däremot uppmärksammas allt mer. Detta skedde dels då familjen började betraktas som den ideala umgängeskretsen och dels uppmärksammades barn som individer där barndomen som en viktig utvecklingsfas erkändes (Nolin 1999, s. 287).

Inom lärar- och idrottsorganisationer lade man märke till att barnens lek och rörelse förbättrade deras intellektuella kapacitet och gymnastiken fick en allt viktigare roll i skolan. Det starka engagemanget inom lärar- och idrottsorganisationer bidrog till

lekplatsernas framväxt i Stockholm. Det var främst i de nya parkerna som lekplatser uppfördes och av dessa var Vasaparken den mest genomarbetade (Nolin 1999, s. 289, 291, 292).

Vasaparken blev barnens park

Parkerna skulle erbjuda olika slags aktiviteter och funktioner för många människor. Därför valde man att infoga lekplatserna på olika sätt i parkerna så de skilda intressena inte skulle krocka med varandra. I många av de parker som anlades under 1890-talet placerades lekplatserna till avgränsade delar av parken så de livliga barnlekarna inte skulle störa parkpromenader och det lugn som andra parkbesökare förväntade sig finna. Lekplatserna kunde exempelvis placeras i kanterna av parken eller avskärmade med trädplanteringar (Nolin 1999, s. 300).

I Vasaparken fick lek och idrott däremot en mer framträdande roll än i de andra nya Stockholmsparkerna och fokuseringen på dessa aktiviteter gjorde ett stort avtryck i parkens utformning. En stor oval gräsplan avsedd för "fria lekar" var ett iögonfallande inslag i parken och gräsplanen var den första i sitt slag i Sverige (Nolin 1999, s. 293). Fortfarande styrde dock tankar om att gräsmattorna inte fick beträdas på grund av slitage, så aktiviteter på gräsplanen skedde med undantag och barnens dagliga lek var inte tillåten (Asker 1986, s. 225).

Gräsplanen låg i parkens östra del, vilken var först med att iordningsställas. Stora mängder sten och byggnadsmassor gick åt under anläggningen för att fylla upp det som skulle bli den stora gräsytan. 1900 var den här delen av parken färdig och 1903 planterades 20 lönnar runt gräsplanen (Asker 1986, s. 87).

Vasaparkens västra del tar form

Anläggandet av Vasaparkens västra och sydvästra delar fortsatte fram till 1908. Gångvägar anordnades och fyllnadsmassor tillfördes. 1911 byggdes en lekplats på höjden väster om den stora gräsplanen och intill den byggdes även en spegeldamm (Asker 1986, s. 87). Från 1912 spolades gräset i Vasaparken till skridskobana och både kälk- och skidbackar anlades under 1910-talet (Asker 1986, s. 235, 237).

När Stockholm höll i sommarolympiaden 1912 användes gräsplanen och de ovala

Bild 4. En informationsskylt i Vasaparken visar ett foto över hur den ovala gräsplanen såg ut runt år 1900. April 2011.

gångvägarna omkring som träningsanläggning (Gunne 2007b). Under första världskriget, 1914-1918, odlades potatis i många av de större gräsytor i staden vilket även gjordes i Vasaparkens stora gräsplan. På grund av matbristen som rådde började allt fler ägna sig åt odling

och därför anlades även en mindre demonstrationsträdgård med grönsaker, kryddväxter och rotfrukter som information för allmänheten (Asker 1986, s. 87, 88).

Runt 1907 uppfördes en musikpaviljong i Vasaparken varifrån sång- och instrumentalkonserter hölls under sommaren. Musiken hade under 1800-talet spridits från adeln till borgerliga kretsar och den hittade sin väg från salongerna och restaurangerna ut till de offentliga parkerna. Nu skulle även arbetarfamiljerna få ta del av musiken men förutom att musicerandet var en trevlig förströelse ansåg även organisationer som exempelvis Svenska Nykterhetsrörelsen att musiken också bidrog till moralisk uppbyggelse och bildning (Nolin 1999, s. 263).

Över Vasaparkens nordvästra hörn genade många av dem som jobbade i Atlas verkstäder i sin färd till och från jobbet. Längst detta stråk uppfördes därför 1917 Gottfrid Larssons bronsstaty ”Arbetaren” (Asker 1986, s. 88).

Funktionalismen

Under 1930-talet kom Stockholms stadsbyggande till en brytningspunkt. Under rådande lågkonjunktur med utbredd arbetslöshet, sökte sig människor till större städer i hopp om att få jobb och bostadsbristen i Stockholm blev allt mer kritisk. För att lösa situationen formulerade politiker, tjänstemän och samhällsideologer visioner om ett nytt samhälle. Samhällsdebatter om hygien och folkhälsa blossade upp och kritik riktades mot den trånga kvarterstaden (Andersson 2000b, s. 32).

1926 framförde Uppsalaprofessorn Rutger Sernander i sin bok *Stockholms natur* en ny slags form för Stockholms parker. Utgångspunkten för parkernas utformning skulle vara det regionala målarlandskapet. Ålstensparken anlades enligt denna princip, och dess idéinnehåll och form kom att bli föregångaren för de parker som skulle komma att växa fram de närmaste trettio åren (Andersson 1998, s. 237-238). Från att ha varit en förstorad trädgård i en utspärad bit av staden blev parken nu ett aktivt stadsbyggnadselement. Parken skulle erbjuda möjligheter för både vila och kroppsaktiviteter, lösningar på den allt sämre folkhälsan, och blev därmed en viktig del i visionen om det nya samhället (Andersson 2000b, s. 40).

Holger Bloms parkprogram

På Stockholms parkavdelning var det Osvald Almqvist som under sina två år på posten som stadsträdgårdsmästare hann påbörja ett parkprogram, i vilket riktlinjer drogs upp för de nya parkernas form och funktion (Andersson 2000b, s. 46). Nu skulle en djupare social dimension adderas i stadens parker och när Holger Blom 1938 efterträdde Almqvist utvecklade han dessa idéer samt omsatte dem i praktiken (Asker 1986, s. 184).

Parkprogrammet omfattade en social, politisk och stadsbyggnadsmässig vision och Blom framförde, i enlighet med de rådande politiska strömningarna, parkernas viktiga funktion på flera områden. Parkerna skulle luckra staden genom att vara aktiva byggstenar och ge plats för friluftskreation som skulle göra gott för folkhälsan.

Parkerna skulle även fylla en viktig demokratisk funktion som samlingsplatser för både festliga aktiviteter och politiska manifestationer och de skulle dessutom bevara natur och kultur (Andersson 2000a, s. 219, 220).

Stockholmsskolan

Parkerna som byggdes under 1940- och 1950-talen var så särpräglade till form och idéinnehåll från de äldre parkerna att de så småningom kom att ge namn åt en ny parkstil, Stockholmsskolan (Andersson 1998, s. 238). Tack vare Bloms strategiska arbete med parkprogrammet och den stora organisationen han lyckades bygga upp nådde svensk landskapsarkitektur nu en höjdpunkt i Stockholm, vilken även fick ett internationellt erkännande. Stockholmsskolan frångick det regelbundna formspråket och de välavvägda proportionerna som det tidigare nyklassicistiska idealet stod för. Istället skulle det regionala landskapet stå som motiv och återskapas i tolkad eller stiliserad form, både utanför och inne i städerna (Andersson 2000b, s. 48).

Stockholmsskolan var inte begränsad till Blom och parkavdelningen, det var främst en muntlig tradition som många av de främsta landskapsarkitekterna inom Mälardalsområdet praktiserade. Men bland Bloms medarbetare utmärkte sig Erik Glemme, en arkitekt och allkonstnär med stort intresse för form och ornamentik. Glemme inspirerades även av mönster från främmande kulturer vilket gav spännande tillägg i Stockholmsskolans annars så regionalt förankrade estetik (Andersson 2000b, s. 48).

1940-tal

Det nya sociala och estetiska innehållet som parkprogrammet och Stockholmsskolan förde med sig satte även sina spår i Vasaparken under den här perioden. Nya funktioner och element tillkom i parken medan andra förändrades.

Även under 1930-talets vintrar spolades den stora gräsplanen i Vasaparken till isbana (Gunne 2007b). Vasaparkens spegeldamm gjordes 1931 om till plaskdamm.

Plaskdammar kom att bli väldigt populära inslag i parkerna under den här tiden, där

barnen trängdes i strandkanterna, men skötselmässigt var de svåra att hålla rena (Asker 1986, s. 87, 234).

1938 lät dåvarande stadsträdgårdsmästare Osvald Almqvist bygga en musikestrad på samma plats som musikpaviljongen tidigare legat på. Musikestraden byggdes enligt akustiskt riktiga

Bild 5. Den bemannade parkleken finns fortfarande kvar i Vasaparken. Maj 2011.

principer och samtidigt anlades en åhörarparkett. Dessa var omgärdade av en betongmur och blomsterlådor och här arrangerades symfonikonsserter och en och annan allsång (Asker 1986, s. 87).

1938 introducerades även den bemannade parkleken i Vasaparken. Det var en pedagogisk institution för lek och social fostran där barnen utan kostnad kunde lämnas in till utbildad personal (Stockholms stad 2006). Organiserad parklek hade på det här viset testats ett par år tidigare och i Bloms parkprogram från 1946 utvecklades verksamheten ytterligare (Andersson 2000b, s. 47).

Parkteatern var en annan del av parkprogrammet som startades 1942. Det var en teatergrupp, bekostad av kommunen, som under somrarna satte upp sina föreställningar runt om i stadens parker (Andersson 2000b, s. 47).

Glemmes terrasser

Under sprängningsarbetet i samband med en breddning av Torsgatan i början av 1940-talet förstördes delar av bergskränet i parkens västra sida. 1945 skulle området återställas och för att göra den här delen av parken mer attraktiv än tidigare genomfördes en grundlig omvandling med Erik Glemme som arkitekt (Asker 1986, s. 90). Glemmes punktinsats gav Vasaparken ett unikt *tidslager* i Stockholmsskolans anda och benämns som kulturhistoriskt värdefullt enligt Stockholms parkprogram (2006).

På den söndersprängda bergsryggen användes skrotstenen för att skapa ett dramatiskt landskap som skiljer sig från den övriga parken. Här infogade Glemme tre kvadratiske terrassgårdar i grovhuggen granit. Dessa är placerade på olika nivåer, är olika till storleken och ligger sidoförskjutna i relation till varandra (Andersson 2000a, s. 226). Golvet i dessa terrassgårdar består av betongplattor och stenar vilka lagts så de bildar

Bild 6. Plantering i en av Glemmes terrasser. I bakgrunden syns den största av terrasserna. April 2011.

olika mönster med ursparade rutor för planteringar och springbrunnar. I den största terrassgården är betongplattorna små och i olika former som ringar, cirklar och bågar. Dessa spretiga figurer hålls ihop i ett fixerat rutnätsmönster. Andersson (2000a, s. 228) beskriver golvmönstret som ett exempel på Glemmes ordnade oordning. Bänkar placerades ut i terrassträdgårdarna från vilka man hade bra utsikt mot S:t Eriksplan (Andersson 2000a, s. 228) och från den större terrassen via en portal, rann en anlagd bäckfåra nedför berget (Asker 1986, s. 90).

Fler moderniseringar

Mellan 1960-1963 genomgick Vasaparkens östra delar mot Odengatan och Dalagatan en modernisering. I grässlänterna ner mot den stora gräsplanen infogades nya funktioner som sandlådelekplatser och soffparketter. Samtidigt lät Holger Blom uppföra stödmurar av sten omkring de ytor som skulle komma att användas under de årligen återkommande Barnens dag-arrangemangen (Asker 1986, s. 90).

Under 1970-talet byggdes en hundrastgård på en av kullarna i parkens västra del och i en byggnad i hörnet av Dalagatan och Odengatan inrättades ett kafé. Under 1990-talet tillkom bangolf och en befintlig byggnad som tidigare inhyst toaletter byggdes om till kafé och i anslutningen till den anlades ytterligare en liten hundrastgård (Carl Bro landskapsarkitekter 2003).

2000-tal

I början av 2000-talet väcktes frågan om Vasaparkens omdaning av de boende i området. Parken uppfattades som nedsliten, förfallen och otrygg. Efter enkätundersökningar och namninsamlingar tog Stockholms stad ett beslut om att Vasaparken skulle förnyas (Gunne 2007a).

Norrmalm är den stadsdel i Stockholm som har minst friyta per invånare (Stockholms stad 2007) och i programmet från Carl Bro Landskapsarkitekter (2003) beskrivs Vasastan som en av Stockholms mest parkfattiga stadsdelar. Vidare beskriver programmet hur Vasaparken rymmer många olika aktiviteter och att det stora publika trycket gör att slitaget på parken är stort. Inför programformuleringen hölls rådslag och samråd där synpunkter och förslag från Vasastans invånare fick komma fram. Förnyelseprogrammet från Carl Bro landskapsarkitekter (2003) utarbetades även efter parkprogrammets råd och riktlinjer. När programmet skrevs stod även Sabbatsbergsområdet inför en stor exploatering vilket ytterligare skulle öka besöksstrycket i Vasaparken.

Förändringar vid den senaste förnyelsen av Vasaparken

Under rubriken ”Modernt avstamp i historisk park” (Gunne 2007b) intervjuas, som nämndes i introduktionen, två av landskapsarkitekterna som deltagit i förnyelsen av Vasaparken. Här förklarar de att det inte varit viktigt att bevara former i parken utan att det är parkens funktion för spel och lek som bevarats. De förklarar också att de ”tagit ett modernt grepp på en historisk park” och anpassat den till 2000-talets aktiviteter (Gunne 2007b). Vidare gjordes funktionsanalyser över hur parkens användes och stor vikt lades på samspelet mellan funktionerna och den övergripande designidén de utarbetade för Vasaparken (Carl Bro landskapsarkitekter 2003).

Fokus för programmet (Carl Bro landskapsarkitekter 2003) som utarbetades inför Vasaparkens förnyelse låg på nio punkter som ansågs bristande och krävde åtgärder.

Dessa var de öppna ytor, entréerna, stråken, parkens västra del, Glemmes terrasser, kopplingen till Sabbatsberg, parkleken, sidoytor och belysningen.

Gräsplanen

Den intensiva användningen av den stora gräsplanen krävde återkommande renoveringar. Vintertid spolades den till isbana och från våren till hösten användes den till bollspel vilket gjorde att gräset aldrig hann återhämta sig. När programmet skrevs var gräset helt bortslitet (Carl Bro landskapsarkitekter 2003). För att möta det höga användartrycket ersattes gräsplanen av en konstgräsyta, under vilken kylslingor placerats så ytan kan användas som isbana vintertid (Grontmij landskapsarkitekter u.å.). Det är första gången som man i en svensk park använder sig av samma teknik som används på idrottsplatser (Gunne 2007b).

Bild 7 & 8. Konstgräs fick ersätta den tidigare slitna gräsplanen. April 2011.

Entréer, stråk och kopplingen till Sabbatsberg

I programmet (Carl Bro landskapsarkitekter 2003) beskrevs entréerna som otydliga och kontakten mellan parken och gatan ansågs dålig. Stråken var dessutom dåligt kopplade till entréerna och var otydliga i hierarki och i utformning.

Vid förnyelsen gjordes entréerna om och huvudgångstråket genom parken förtydligades av asfaltgångar med granitkanter (Grontmij landskapsarkitekter u.å.). Vasaparken hade tidigare en sluten sida mot Sabbatsbergsområdet men med den stundande utbyggnaden av området skulle nya rörelsemönster kräva nya stråk och entréer. I programmet drogs nya vägar för att stärka kopplingen till Sabbatsberg (Carl Bro landskapsarkitekter 2003).

Vasaparkens plaskdamm låg i den delen av parken som angränsar till Sabbatsberg och fanns kvar fram till den senaste förnyelsen. Dammen hade varit ur funktion i många år och enligt programmet (Carl Bro landskapsarkitekter 2003) fanns det planer på att rusta upp dammen till en mer lättskött plask- eller spegeldamm. Planerna på en upprustning genomfördes dock inte på grund av skötlekonomiska skäl. När dammen tidigare varit i drift hade det förekommit problem med hundar som förorenade och narkomaner som

tvättade sina sprutor där. Den icke-fungerande dammen ersattes istället av körsbärsträd då de inblandade i projektet ansåg att det var trevligare.²

Västra delen och Glemmes terrasser

I den västra kuperade delen av parken var underhållningen eftersatt. Sly och tät vegetation minskade den visuella överblickbarheten. Här föreslogs och genomfördes gallring bland befintliga träd och nya planterades för att växa upp och bli nästa generation (Gunne 2007b). Hundrastgården beskrivs i programmet som ett ”öppet sår” med sin kala yta och planerades till en början att flyttas längre bort från entrén (Carl Bro landskapsarkitekter 2003). Detta skedde dock inte på grund av kostnadsskäl samt att många hundägare var nöjda med rastgårdens befintliga läge.³

Glemmes terrasser var slitna och definierades som dåligt integrerad i parken, dels på grund av sitt höga läge och dels då anslutningarna till stråken är svaga. Programmet beskriver hur den här delen av parken har karaktären av parkens baksida och att missbrukare periodvis håller till här. Åtgärder som föreslogs var att rusta upp terrasserna, rensa bort vegetationen i närheten av dessa och istället plantera nytt. En ny stig planerades upp till terrasserna för att göra dem mer tillgängliga och programmet föreslog även effektbelysning av terrasserna för att stärka dem som blickfång i parkens västra del (Carl Bro landskapsarkitekter 2003). Stigen anlades aldrig och först efter att förnyelsen med parken var klar restaurerades betongen men någon effektbelysning installerades aldrig då pengarna inte räckte till.⁴

Parkleken

Den populära lekplatsen var mycket sliten både när det gällde både redskap och material. Fysiskt och visuellt var den dåligt integrerad med omgivningen. Programmet beskriver hur lekplatsen var traditionell i den bemärkelsen att mycket av dess innehåll gick att hitta på andra lekplatser i Stockholm (Carl Bro landskapsarkitekter 2003).

Vid förnyelsen fick parkleken ligga kvar på samma centrala läge i parken men dess innehåll gjordes om rejält. Lekplatsen utgörs nu av bland annat av ett orangefärgat gummiberget vilken integrerar olika typer av lek. Gummiberget är en tolkning av Vasaparkens kuperade topografi i den här delen av parken och ska även fungera som ett landmärke mot omgivande stad (Grontmij landskapsarkitekter u.å.). Tanken bakom utformningen är också att precis som naturen stimulerar barns fantasi ska även lekplatsen uppmuntra till nya former av lek. Visionen var också att lekplatsen skulle närma sig de ideal som modern forskning inom utelek strävar efter, en säker plats som även kan rymma det oförutsägbara (Achenbrenner 2005).

² Uppgifter om plaskdammen från Bodil Hammarberg, Stockholms stad, projektledare. E-post 2011-05-11.

³ Bodil Hammarberg, Stockholms stad, projektledare. E-post 2011-05-11.

⁴ Bodil Hammarberg, Stockholms stad, projektledare. E-post 2011-05-11.

Skatebanan och andra lekinslag fick ge vika för en större yta för fria lekar vilken ramas in av en böljande betongmur som rymmer olika funktioner så som sittplatser, basket och bollplank. Det gick diskussioner om att ha med en skateboardbana i parkleken men arkitekterna ansåg att ytan var maximerad som den var och att utrymme för spontan lek behövdes (Gunne 2007b). Ett inslag från den gamla parkleken som överlevde omdaningens är en lastbil från 1950-talet vilken redan i programmet föreslogs vara kvar (Carl Bro landskapsarkitekter 2003).

Bild 9 & 10. Orangefärgade gummikullar som ska uppmåna till lek och spegla den omgivande parkmarken. Bakom den hårdgjorda ytan står den gamla lastbilen från 1950-talet. Maj 2011.

Sidoytorna

I parkens sidoytor, grässlänorna ner mot den stora gräsytan, tillkom olika funktioner och objekt under flera års tid. Arkitekterna ansåg att det gav ett brokigt intryck och att inordningen av vissa funktioner inte helt lyckats (Carl Bro landskapsarkitekter 2003). Som åtgärd upprättades raka stödmurar, planteringar och terrasser mellan vilka bangolf, boule och sittplatser infogades i en gemensam funktionell och estetisk ram (Grontmij landskapsarkitekter u.å.).

Den senaste förnyelsen av Vasaparken i förhållande till platsens historia

När det kommer till förhållningssätt inom arbetet med historiska anläggningar finns många teoretiker som förespråkar olika metoder för restaureringsarbete. Då projektet med Vasaparken innebar en förnyelse och inte restaurering av platsen skulle jag vilja jämföra arkitekternas förhållningssätt till Vasaparkens historia med begreppet *fri förnyelse*, myntat av Sven-Ingvar Andersson (Andersson 1990), en av de mest kunniga personerna inom trädgårdsrestaurering i Norden.

Att återskapa en upplevelse

Metoden *fri förnyelse* innebär att det inte främst är anläggningens form som bevaras utan snarare den historiska miljöns värdighet, upplevelserikedom och konstfulla kvalitet.

Andersson beskriver att man kan använda sig av *fri förnyelse* när en restaurering eller

andra bevarandeåtgärder inte är möjliga på grund av exempelvis begränsade resurser eller ändrade funktioner (Andersson 1990).

Med *fri förnyelse* kan historiska anläggningar anpassas efter de behov som människor har idag – den kan ge plats för ”modernt liv inom en historisk ram” som Andersson uttrycker det. Dessa moderna arrangemang bör utformas så de tydligt går att särskiljas från det gamla och de bör också underordna sig anläggningen som helhet (Andersson 1957). För Andersson är målet med trädgårdsrestaurering *den poetiska upplevelsen*, hur vi upplever anläggningen och dess stämning och inte enbart hur den ser ut formmässigt (Mossige-Norheim 1992).

Enligt Andersson är det viktigaste i arbetet med restaureringen att frammana känslor som inte är tidsbundna utan istället ger en aning om evigheten, liksom att återskapa en upplevelse så som den var tänkt från början (Mossige-Norheim 1992). Andersson (1990) framhäver även vikten av att se till platsens själ, dess materiella förutsättningar och stämningsbärande egenskaper samt att lyssna på vad platsen har att berätta – att formen som platsen en gång fått rymmer ett budskap.

Vasaparkens förnyelse

I fallet med Vasaparken var aldrig intentionerna med projektet att restaurera parken, utan snarare uppgradera och anpassa den till dagens behov. Ändå verkar det nästan ofrånkomligt att inte blicka tillbaka på hur Vasaparken använts och utformats genom historiens gång. Det märks inte minst då arkitekterna pratar om att anpassa dagens användning av parken till den gamla ramen eller hur de ville att Vasaparken skulle fortsätta få vara Vasastans ”vardagsrum”. Det är ett förhållningssätt som jag anser väl stämmer in på vad Anderssons metod *fri förnyelse* inbegriper. Ett annat tydligt exempel är hur arkitekterna genom den nya lekplatsens utformning, med dess kullar av gummi och böljande betongmur, velat spegla den omkringliggande topografin. En kuperad parkmark, så typiskt för bergsparkerna som anlades i slutet av 1800-talet. Även i ett förnyelseprojekt är således platsens historia närvarande.

Det framgår tydligt i projektet att funktionerna i parken skulle prioriteras före formen. En av åtgärderna i projektet med Vasaparken var att infoga de olika funktionerna i en övergripande designidé och arkitektoniskt sammanhang istället för att bidra med ytterligare tillägg till parken. Detta anser jag pekar på att bevarandet av Vasaparkens historiska utseende inte var det som man i projektet prioriterade högst, men samtidigt ville arkitekterna infoga dessa funktioner i *den gamla ramen*. Som jag tolkar arkitekternas inställning till vad som utgör Vasaparkens *gamla ram*, eller vad Andersson kanske skulle benämna *historisk ram*, så är det inte hur de gamla planerna såg ut, hur vägarna dragits eller vilket växtmaterial som tidigare använts. Istället utgörs ramen snarare av parkens topografi så som den utformades för drygt hundra år sedan, med en öppen plan del och en bergig del, samt de bakomliggande tankarna av denna utformning och de funktioner de skulle komma att inhysa. Om man tolkar ramen utifrån detta

perspektiv kan kanske till och med arkitekternas övergripande designidé anses ha underordnat sig anläggningen som helhet, något som Andersson lyfter fram i metoden för fri förnyelse.

Glemmes terrasser fanns med som en åtgärds punkt i programmet men inga större ingrepp gjordes under projektet så de lämnades i stort sett orörda. Enligt parkprogrammet är dessa terrasser kulturhistoriskt värdefulla och utgör ett av arven från den unika Stockholmsskolan. Att det fanns tankar på att försöka tydliggöra och infoga terrasserna bättre i parken med ny stig, upprustning och effektbelysning anser jag tyder på att det fanns en vilja att lyfta fram detta unika innehåll men att det i slutändan ändå prioriterades bort. I jämförelse med lekparken och gräsplanen var åtgärds punkterna för terrasserna blygsamma och inte alls i samma omfattning eller präglade av samma modiga framtoning. Att ingen större förnyelse gjordes av terrasserna skulle kunna bero på, förutom ekonomiska skäl eller att vissa av de åtgärds förslag som presenterades snarare var av skötselmässig karaktär, att man inte visste hur man skulle gå tillväga eller vågade sig på en anläggning av det här slaget.

Fokus för förnyelsen har varit här och nu samt att Vasaparken ska fungera i framtiden. Projektet förde inte in några nya funktioner och återupplivade heller inte några historiska sådana. Istället gjordes en vidareutveckling av några av de kvalitéer som Vasaparken redan hade. På så vis upplever jag att förnyelsen innebar en förenkling av parkens historiska innehåll men också att denna renodling medförde att funktioner, med stora sociala värden, däremot gjordes desto mer utpräglade.

Vasaparkens historia vittnar om att den var en av de första parkerna som anpassades för lek och idrott. Redan när parken anlades i slutet av 1800-talet satte dessa, för tiden sett, moderna tankar ett stort avtryck i parkens utformning. I den senaste förnyelsen är det just tankarna om lek och idrott som arkitekterna tagit fasta på och utvecklat. Men vissa funktioner som under 1900-talet anlades med barnens lek och aktivitet i åtanke togs däremot bort vid förnyelsen, exempelvis plaskdammen, skateboardbanan och Barnens dag-ytorna.

Prioriteringen av vilka funktioner som man i och med förnyelsen satsade på anser jag visar en ganska så grov förenkling. Fokus och resurser lades på de aktiviteter som tilltalar en större skara av parkens besökare eller på parkelement som fortfarande fyllde sin funktion, exempelvis gräsplanen och parkleken. Dessa är två av de funktioner som jag upplever att arkitekterna valde att göra mer framträdande än tidigare. I utförandet av konstgräsplanen och parkleken har dessa fått sticka ut i valen gällande material, yta samt teknik och deras utformning särskiljer sig från omgivningen. Men det är också dessa parkelement som trots allt utgör några av de äldsta spåren i Vasaparkens historia.

Mer än hundra år efter att Vasaparken började anläggas får fortfarande tankarna om leken och idrotten styra utformningen av dessa funktioner och parken som helhet. Den tidigare ovala gräsplanen ersattes av en rektangulär konstgräsplan för att tåla slitaget och

den traditionella parkleken fick en modern och nyskapande utformning för att möta några av de ideal som finns idag om utomhuslek och hur den påverkar barns utveckling.

Den poetiska upplevelsen i Vasaparken

Hos en park som är över hundra år gammal finns många sidor av historien och vid en förnyelse väljer man vilka berättelser som får föras vidare. I förnyelsen av Vasaparken har några historiska spår sopats igen medan andra har gjorts desto mer utpräglade för att möta dagens behov. Kanske att det är just dessa funktioner som fått träda fram som dessutom återskapar en del av upplevelsen så som den var tänkt när Vasaparken anlades.

Både gräsplanen och parkleken ligger båda på sina ursprungliga centrala platser i parkens hjärta. De ramas in och lyfts fram av de två större gångstråken och av sidoyornas enhetliga ram av aktiviteter och sittplatser som tillkom vid förnyelsen. Rör man sig längst med den här ramen kan man blicka in mot det som i Vasaparken alltid fått utgöra motivet, så även vid den senaste förnyelsen, nämligen leken och idrotten.

Bild 11. Utblick över Vasaparkens östra del från Dalagatan. Maj 2011.

Diskussion

Syftet med uppsatsen var att undersöka hur den senaste förnyelsen av Vasaparken förhållit sig till dess gamla utformning och funktioner. För att närma mig svar på mina frågor gjorde jag litteraturstudier där jag studerade parkens historiska framväxt och undersökte vad som gjordes under den senaste förnyelsen. Den historiska bakgrunden är inte heltäckande men litteraturen jag använde mig av kan anses ha god tillförlitlighet i frågan och av det utbud som finns inom ämnet. Att ”lära känna” Vasaparkens som plats, genom historiska litteraturstudier och egna platsbesök, gav stor förståelse inte bara för Vasaparkens historia utan även för tankegångar som präglade framväxten av Stockholms parker under det senaste seklet.

Platsbesök tillsammans med Stockholms parkprogram och Norrmalms parkplan gav en fingervisning om vilken roll Vasaparken idag utgör för Stockholm och Vasastans invånare. Samtidigt gav Klara Johanssons rapport från Stockholms stadsmuseums pilotstudie av kulturhistorisk värdering av parker och grönområden viktiga insikter i komplexiteten i frågor rörande vad som är kulturhistoriskt värdefullt i ett grönområde.

Jag valde att inte intervjua arkitekterna som arbetat med förnyelsen men skulle jag ha gjort det hade resultatet på ett eller annat vis sannolikt sett annorlunda ut, vilket i sin tur kunde leda till att jag tolkat deras förhållningssätt annorlunda. Men jag tror ändå att mina slutsatser hade blivit ungefär samma som nu eftersom det som Vasaparkens historia kan berätta för oss trots allt är och förblir detsamma. De intervjuer jag läste med några av projektets arkitekter ansåg jag dessutom gav en bra inblick i hur de hade tänkt och prioriterat under arbetets gång. Jag valde därför att utifrån deras tidigare svar på egen hand tolka förnyelsen. Skulle jag starta om med arbetet idag hade jag nog i slutet, när resultatet i stort sett varit klart, valt att göra en egen intervju för att jämföra mina färdiga tolkningar med hur de själva upplever sitt förhållningssätt.

Jag är medveten om att jag i den här uppsatsen gjort en grov förenkling av omständigheterna, kraven och förutsättningarna för arbetet med förnyelsen av Vasaparken. Situationen är i själva verket väldigt komplex och många olika faktorer, intressen och aspekter spelar självklart in när en populär innerstadspark i Stockholm ska till att förnyas. Men jag har inte haft för avsikt att redogöra för alla villkor i och med det här arbetet. Istället valde jag att kortfattat redovisa några av dessa aspekter, dels i och med Stockholms parkprogram och dels i och med Grontmij landskapsarkitekters program för projektet med förnyelsen.

Uppsatsen har inte heller innefattat alla aspekter av de kulturhistoriska värden som går att finna på historiska platser. Jag har valt att inte i allt för stor utsträckning benämna vad för slags kulturhistoriska värden Vasaparken kan anses innehålla. Att göra det skulle innebära en värdering och en värdering bör i sin tur vara välgrundad. Att grundligt undersöka vilka kulturhistoriska värden som finns och på något sätt försöka bedöma vilka av dessa som bör bevaras är en alltför stor och omfattande uppgift för ett kandidatarbete.

Men som både Stockholms parkprogram tar upp och Stockholms stadsmuseum konstaterar genom sin pilotstudie, är de kulturhistoriskt värdefulla grönområdena i Stockholm dåligt undersökta och beskrivna. Att som landskapsarkitekt eller planerare få ett redskap för att förstå en plats kulturhistoriska värden och ett planeringsunderlag så som biotop- och sociotopkartor, skulle vara en stor hjälp för att på ett gediget sätt kunna värdera och ta ställning till dessa värden vid nya projekt.

Det skulle även vara givande att utifrån Stockholms stadsmuseums metodutveckling för kulturhistorisk värdering av parker och grönområden göra en analys över Vasaparkens kulturhistoriska värden, men det hade nog inneburit att arbetets omfång blivit betydligt större än den angivna tiden för uppsatsen och får därför lämnas till framtida forskning.

Det har varit intressant att studera förnyelsen av Vasaparken. Även om olika platser bär på sina unika historier så tror jag att om man i arbetet med ett förnyelseprojekt tar fasta på principer inom Sven-Ingvar Anderssons metod *fri förnyelse*, så kan man få bra vägledning för att skapa intressanta platser där historia och nutid kan mötas och ges utrymme.

Referenser

- Achenbrenner, J. (2005). *Stick ut och lek – men hur?* (elektronisk) Dagens Nyheter, 22 augusti. Tillgänglig: <http://www.dn.se/kultur-noje/stick-ut-och-lek---men-hur> [2011-05-31]
- Andersson, S-I. (1957). Våra gamla trädgårdar och den nya tiden – bevara, förnya, förändra. *Lustgården*. Årg 39-40, 1958-1959.
- Andersson, S-I. (1990). Den autentiska illusionen. *Kulturmiljövård*. Nr 5-6, 1990.
- Andersson, T. (1998). Trädgårdskonstens funktionalism. I Caldenby, C. (red.) *Att bygga ett land. 1900-talets svenska arkitektur*. Stockholm: Byggnadsnämnden.
- Andersson, T. (2000a). Erik Glemme 1905-1959. Holger Blom 1906-1996. Andersson, T., Jonstoj, T. & Lundquist, K. (red.) *Svensk trädgårdskonst under 400 år*. Stockholm: Byggnadsnämnden.
- Andersson, T. (2000b). *Utanför staden. Parker i Stockholms förorter*. Stockholm: Stockholmia förlag.
- Asker, B. (1986). *Stockholms parker. Innerstaden*. Stockholm: Liber förlag.
- Carl Bro landskapsarkitekter (2003). *Program Vasaparken 2003-01-15*.
- Grontmij landskapsarkitekter. (u.å.). *Projektpresentation: Vasaparken, Stockholm. Förnyelse av en innerstadspark*. (elektronisk) Tillgänglig: http://www.grontmij.se/pressrum/nyheter/Documents/2007/GrontmijArkitekturSienapriset07_Vasaparken.pdf [2011-05-04]
- Gunne, N. (2007a). Ett projekt som tilläts växa. *Arkitekten*. November, 2007.
- Gunne, N. (2007b). Modernt avstamp i historisk park. *Arkitekten*. November, 2007.
- Johansson, K. (2011). *Pilotstudie: Kulturhistorisk värdering av parker och grönområden – en metodutveckling*. Byggnadshistorisk rapport 2011:4. Stockholms stadsmuseum.
- Mossige-Norheim, R. (1992) Restaurering som konst. *Utblick Landskap*. Nr 3, 1992.
- Nolin, C. (1999). *Till stadsbornas nytta och förlustande. Den offentliga parken i Sverige under 1800-talet*. Diss. Stockholm: Byggnadsnämnden.
- Nejstöm Kronberg, E. (1996a). Parker och trädgårdar i svensk lagstiftning och i internationella överenskommelser. I Bonnier, C. & Lundquist, K. (red.) *Historiska parker och trädgårdar. Ett arv att vårda och sköta*. Rapport från ett seminarium på Alnarp 21-23 september 1994. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Nejstöm Kronberg, E. (1996b). Terminologi och begrepp. I Bonnier, C. & Lundquist, K. (red.) *Historiska parker och trädgårdar. Ett arv att vårda och sköta*. Rapport från ett seminarium på Alnarp 21-23 september 1994. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.
- Stockholms stad (2006). *Stockholms parkprogram* (elektronisk) Tillgänglig: <http://www.spacescape.se/pdf/StockholmsParkprogram2006.pdf> [2011-04-24]
- Stockholms stad (2007). *Parkplan Norrmalm* (elektronisk) PDF. Tillgänglig: <http://www.stockholm.se/TrafikStadsplanering/Parker-och-gronomraden/Parkplaner1/?omrade=Norrmalm> [2011-05-04]
- Thompson, I. (1999). *Ecology, Community and Delight. Sources of values in landscape architecture*. London: E & FN Spon.

Bilder

Fotografier är tagna av författaren.

Kartor

Bild 1 och 2: Eniro.se (2011). <http://kartor.eniro.se/> [2011-07-18] Sökord: Stockholm

Kartor bearbetade av författaren.